

Kaiken pelastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö

Ironia on journalismin kannalta kiinnostava ilmiö, koska se luo arvottavia suhteita journalistisen vuorovaikutuksen osapuolten välille. Toimittaja voi ironian avulla ujuttaa juttuunsa jollei kriittisyyttä niin kuitenkin jonkinlaista kriittisyyden makuu. Ainakin ironialla voi hiukan ilkeillä, jos haastateltava ei miellytä. Samalla päästään hauskuuttamaan lukijaa ja herättelemään "just joo!" ja "sen nyt arvaa!" -oivalluksia.

Ironia on journalismissa myös sangen tavanomainen ilmiö¹. Erityisesti politiikkoja käsitellään tunnetusti usein ironian keinoin. Seuraava katkelma kokoomuksen Mikkelin-kokousta käsittelevästä jutusta (Helsingin Sanomat 6. 8. 1996) on esimerkki melko tyyppillisestä journalistisesta ironiasta:

Artikkelissa pohditaan journalistista ironiaa yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja osallistumisen näkökulmasta. Tavoitteena on päästä irti käsityksestä, että ironia olisi välttämättä kyynistä ja passivoivaa. Sen sijaan ironiasta etsitään myönteisiä ja aktiivisia potentiaaleja. Tässä tärkeänä lähtökohtana on ns. sokraattinen ironia. Ironiaa eritellen konkreettisten esimerkkien avulla kiinnittään huomiota erityisesti tilanteiden ironisointiin ja deironisointiin, ironian kohdistumiseen ja ironian funktioihin. Artikkelin lopussa esimerkkikatkelmia yritetään muuntaa hiukan 'sokraattisemmiksi'.

Kokoomuksen ministerit kokoontuivat kokouksen väliajalla Mikkelin torille Zyskoviczin vetämään yleisötilaisuuteen. Zyskowicz esitteli Niinistön kaiken pelastaneena miehenä. Niinistö kehuu puolestaan suomalaiset ja mikkeliiläiset vastuullisiksi rankkojen säästöjen ymmärtäjiksi.

Yksi kerrallaan ministerit puhuivat itselleen miellyttävistä asioista ja kehuivat Mikkelin torin herneiden laatua.

Jutun ironia näyttäisi ensinnäkin paljastavan lukijoille, miten vieraantuneita poliitikot ovat kansasta, heitä kuuntele-

maan tulleista mikkeliiläisistä. Näin ironia näyttäytyisi vallitsevien olojen kritiikin muotona. Toisaalta ironia jää kuitenkin voimattoman irvailun asteelle. Lehden lukijalle jää poliitikoista – ja heitä ironisoivasta journalismista – helposti vain paha maku suuhun ja epämiellyttävä voimattomuuden tunne.

Journalismia koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa ironiaa sivutaan usein, mutta systemaattisemmin ironiaan keskittyvää tutkimusta on vähemmän. Kauko Pietilän hahmottelema uuden journalismin projekti 1980-luvun alussa rakentui paljolti ironian varaan. Uuden journalismin tavoitteena oli kehittää uusia journalistisia muotoja, jotka horjuttaisivat muotoironian keinoin objektiivisuuden illuusiota (Pietilä 1981, 75) ja vieraannuttaisivat näin yleisöä vieraantuneisuudetaan (mt., 93).

Uuden journalismin projektissa ironia nähtiin journalismin yhteiskunnallisen tehtävän kannalta hyödyllisenä strategiana. Ironian avulla voitaisiin tehdä näkyväksi tosiasioiden ja itsestäänselvyyksien riippuvuus yhteiskunnallisista käytännöistä ja valtasuhteista, joiden kehkeytymistä puolestaan ohjaa olennaisesti ab-

strakti työ eli arvo (Pietilä 1981, 61-62). Uuden journalismin projektissa korostuu yhteiskunnan valtainstanssien ja yleisön vastakkainasettelu. Siinä journalistisen ironian tarkoituksena on koota ironinen yhteisö ironisoituja valtainstansseja vastaan. (mt., 14.)

Yhdysvaltalaiset Theodore Glasser ja James Ettema (1993, 1994) suhtautuvat journalistiseen ironiaan Kauko Pietilää varauksellisemmin. He tarkastelevat sitä nykyisissä journalistisissa muodoissaan, joissa se näyttää ensisijaisesti keinolta esittää moraalisia väittämiä ja arvostuksia pitäen samalla kiinni uutisjournalismille ominaisista tasapuolisuuden ja kantaaottamattomuuden normeista. Taustalla on ajatus siitä, että ammatilliset objektiivisuusstandardit eivät tuota oikeaa kuvaa asioista, vaan päinvastoin tuottavat vääristymiä (Glasser & Ettema 1993, 323).

Ironia vapauttaa toimittajan roolistaan pelkkänä lähteen puheen välittäjänä, mutta ironisoidessaan toimittaja ei voi kuitenkaan sanoa suoraan mitä ajattelee. Sen sijaan hänen on muotoiltava ajatuksensa niin, että lukija näkee jonkin olevan pielessä ja aavistaa toimittajan tarkoituksen. Tämä onnistuu vain jos toimittajan puhe on ristiriidassa sen kanssa 'minkä kaikki tietävät' tai mikä on 'yleisesti hyväksytty'. Näin ironisti joutuu vetoamaan moraaliseen yksimielisyyteen, arkijärkeen. Ironia kertoo yhä uudelleen esimerkiksi sen, ettei poliitikkoihin ole luottamista, eikä näin kerro mitään uutta. Samalla ironia tekee moraalisuudesta yksityistä. Se voi naurattaa tai pistää vihaksi, mutta se ei synnytä keskustelua. Vaikka kaikki lukijat tajuaisivat ironian, he tajuavat sen jokainen erikseen, yksityisesti. Näin ironisen journalistin ei tarvitse perustella näkemystään, eikä yleisöäkään vedetä mukaan keskustelemaan julkisesti (in public) tai julkisyleisönä (as public) aiheesta, joka vaatisi yhteistä huomiota. Glasser ja Ettema pitävät tätä ongelmallisenä, koska journalismin pitäisi nimenomaan kantaa huolta julkisesta keskustelusta. (1993, 332-335.)

Risto Kunelius (1996, 245) mukailee Glasserin ja Etteman käsitystä journalistisen ironian yksityisyydestä ja sanoo modernin uutisen vetoavan samanaikaisesti kahdenlaiseen arkijärkeen: lähteiden puheita autentisoivaan ja niitä ironisesti horjuttavaan. Olennaista kuitenkin on, että nykyinen uutismuoto pitää nämä arkijärjen muodot erillään eikä kykene saattamaan niitä vuorovaikutukseen. Kunelius epäilee, että juuri tämä erillisuus tuottaisi yhteiskunnallista toimintakyvyttömyyttä (mt., 249).

Glasserin, Etteman ja Kuneliuksen tulkinnat ovat uskottavia, emmekä halua niitä kiistää. Silti niihin sisältyy mielestämme myös ongelmia. Koska kirjoittajat suhtautuvat ironiaan kriittisesti, heidän ajatusketjuaan saattaisi helposti tulkita siten, että journalismi olisi jotensakin de-ironisoitava, jotta se voisi toteuttaa tehtävänsä julkisen keskustelun ylläpitäjänä. Ehkä kirjoittajat kuitenkin ajattelevat,

että journalismi pitäisi pikemminkin re-politisoida, jolloin se voisi olla avoimemmin poliittista, kantaaottavaa ja perustelevaa, demokratian ihanteiden mukaista – ja myös ironista. Tällaisen journalismin ironisuudesta kirjoittajat eivät kuitenkaan sano paljoakaan.

Tässä artikkelissa esitämme joitakin ehdotuksia siitä, mitä yhteiskunnallista keskustelua virittävä ironia voisi olla. Etsimme uuden journalismin projektin tavoin ironiasta potentiaaleja, jotka olisivat pikemminkin ratkaisuja passiivisuuden ja sivullisuuden ongelmiin kuin näiden ongelmien syitä. Emme kuitenkaan näe ironiaa pelkästään ”vastatekniikkana, joka pyrki repimään hajalle julkisuustuotannon kulisseja” ja joka kiinnittäisi yleisön huomion pääoman itsekehityksestä juontuviin vieraannuttaviin ajatusmuotoihin (vrt. Pietilä 1981, 14, 74-75).² Vaikka nykyisessäkin journalismissa on paljon ironiaa, suuri osa ironian mahdollisuuksista jää silti käyttämättä. Itse asiassa journalismi deironisoi ja samalla helposti ’monologisoi’ monia kuvaamiaan ilmiöitä. Kuten jäljempänä yritämme osoittaa, tällainenkin esittämistapa näyttäisi pikemmin passivoivalta kuin virittävältä.

Aloitamme ironian määrittelyllä ja pohdimme sitten teoreettisesti ironian roolia poliittisessa julkisuudessa. Erittelemme uutisesimerkkien avulla journalistista ironisointia ja deironisointia, ironian kohdistumista sekä ironian funktioita. Lopuksi yritämme kuvitella millaista myönteisempi ja rakentavampi ironia voisi olla.

Mitä ironia on?

Ironialla viitataan yleensä lausumiin tai tilanteisiin, joissa jokin sanottu tai tehty kontekstoituu niin, että se näyttäytyy jollain tapaa huvittavana. Yksinkertaisessa *sanallisessa* ironiassa tyypillisesti sanotaan jotain muuta kuin tarkoitetaan. *Tilanne* taas on ironinen, kun vaikkapa formulakilpailuissa mainetta niittänyt autonkuljettaja peruuttaa ruokakaupan parkkipaikalla päin lyhtypylvästä. Kolmanneksi voidaan puhua ironiasta *elämänasenteena*. Se liittyy oivallukseen maailman hallitsemattomuudesta, totuuksien suhteellisuudesta ja eettisten tavoitteiden saavuttamattomuudesta. Ironisen elämänasenteen avulla voi kuitenkin olla mahdollista silti toimia ’ikään kuin’ arvokkaat päämäärät olisivat saavutettavissa.

Sanallisen ironian ja tilanneironian välimuotona voidaan pitää *draamallista ironiaa* (Haverkate 1990, 78). Siinä on kyse ironisten tilanteiden esittämisestä. Itse asiassa hyvin useissa tilanteissa on ironista potentiaalia, joka kuitenkin tulee esiin vasta kun ironisia elementtejä sopivasti korostetaan ja ironian kannalta turhia elementtejä karsitaan. Journalistinen ironia on usein nimenomaan draamallista ironiaa. Journalismissahan usein kuvaillaan tilanteita, joissa esiintyjät kontekstoidaan niin, että heidän sanomansa tai toimintansa asettuu ironiseen valoon.

Linda Hutcheonin (1995, 45) mukaan ironia ei edellytä kirjoittajan tietoista ironista intentiota. Ironian toteutumiseksi riittää, että lukija tekee tekstistä ironisen tulkinnan. Tähän tulkintaan voi tietysti sisältyä oletus kirjoittajan ironia-intentiosta. Tämä oletukseen ei ole välttämätön. Kirjoittaja voi olla tahattomasti ironinen, jolloin hän itse joutuu ironian kohteeksi, tai sitten kuvattu tilanne sisältää ironisia elementtejä niin, että lukija oivaltaa ironian vaikei kirjoittajan suhteesta ironiaan voisi päätellä mitään.

Platonin Sokrates-dialogit ovat antaneet paljon herätteitä ironiatutkimukselle. Niistä on ammennettu ideoita niin ironiaa elämänasenteena kuin draamallista ja sanallista ironiaakin koskeviin pohdintoihin. Sokraattinen dialogi perustuu näennäisen viattomiin, yksinkertaisiin kysymyksiin, jotka paljastavat kysyttävistä asioista aiemmin huomaamatta jääneitä puolia. Dialogin ironisuus syntyy väitteistä, jotka samalla kertaa sekä pitävät että eivät pidä paikkaansa. Gregory Vlastos (1992, 31) kutsuukin sokraattista ironiaa *kompleksiseksi ironiaksi* erotukseksi yksinkertaisesta ironiasta, jossa vain sanotaan muuta kuin itse asiassa tarkoitetaan.

Esimerkiksi Sokrateen kehuessa rujoimpien kasvonpiirteidensä suurta kauneutta, väite ei selvästikään pidä totunnaisessa mielessä paikkaansa. Sokrates haluaa kuitenkin ironiallaan osoittaa kauneuden olevan suhteellista. Jos kauneudeksi ymmärretään se, että jokin täyttää hyvin tehtävänsä, Sokrateen suuret sieraimet todellakin ovat hyvin 'kauniit'.

Toinen olennainen piirre sokraattisessa ironiassa on se, että suoran selittämisen sijasta Sokrates jättää asiat puhekuppaninsa itse oivallettavaksi. Vlastosin mukaan Sokrates sanoo, ettei hänellä ole tietoa, mutta että ilman tietoa hän on kirottu (damned), ja jättää meidät selvittämään itse mitä tämä voisi merkitä (mt., 44). Vlastosin mielestä Sokrates tällä tavoin korostaa ihmisen moraalista autonomiaa. Hänestä moraalinen autonomia onkin Sokrateen tärkein moraalinen kysymys (concern) siitä huolimatta, että itse termiä ei Platonin Sokrates-dialogeissa käytetä (mt., 44).

Moraalisen autonomian teema näyttäisi tulevan esiin myös Mihail Bahtinin käsityksessä sokraattisesta dialogista. Bahtin katsoo, että Sokrateen mukaan totuutta ei voida ilmaista joukolla väitteitä, jotka voitaisiin opettaa toisille, vaan että "totuus syntyy totuutta yhdessä etsivien ihmisten välillä, heidän dialogisessa kanssakäymisessään" (Bahtin 1991, 162). Kyse ei ilmeisesti kuitenkaan ole esimerkiksi järkevässä keskustelussa syntyvästä yksimielisyydestä, vaan totuus näyttäisi olevan syvemmässä mielessä persoonallinen. Bahtinin mukaan "idea yhdistyy sokraattisessa dialogissa elimellisesti ihmisen – sen kantajan – hahmoon (Sokrateen ja dialogin muiden olennaisten osanottajien). Idean dialoginen koetteleminen on samalla myös sitä edustavan ihmisen koettelemista." (mt., 165.)

Ironia, yksilö ja julkisuus

Journalistisen ironian tutkimuksessa ironia on nähty ensisijaisesti keinoksi, jolla toimittaja voi kiertää professionaaleja objektiivisuusnormeja voidakseen tuoda esiin arvoarvostelmia (Glasser & Ettema 1993) tai puhutellakseen samanaikaisesti sekä virallista että populaaria arkijärkeä (Kunelius 1996). Tästä on sitten johdettu ironian yhteiskunnallisia efektejä, joiksi on esitetty muun muassa poliittisen kulttuurin kyynistyminen sekä moraalisen argumentaation yksityistyminen ja surkastuminen. Uuden journalismin projektissa ironian taas päin vastoin nähdään paljastavan yhteiskunnan vieraannuttavia käytäntöjä ja ajatusmuotoja (Pietilä 1981, 74-75).

Ironian voi kuitenkin nähdä tärkeänä tekijänä myös yksilön olemassaolon ja yhteiskuntaan suhteutumisen kannalta. Esimerkiksi Søren Kierkegaard³ pitää ironiaa ilmauksena ristiriidasta tai epäsuhteesta, josta emme pääse eroon, koska se kuuluu olennaisesti ihmisenä olemiseen (Cruysberghs 1996). Kierkegaardin kuvaama tilanne voidaan ymmärtää 'kaksoissidokseksi'⁴: jos takerrut olevaan, tuloksena on vain pitkästyminen – jos taas etsit elämälle ideaalista eettistä suuntaa, voit vain vaipua epätoivoon, koska et elävässä elämässä voi toteuttaa omaksumiasi eettisiä ideaaleja. Ironinen elämänasenne tarjoaa jonkinlaisen ratkaisun tähän kaksoissidokseen. Kierkegaard vertaa ironiaa puoliläpäisevään peiliin, jonka taakse ironisti voi suojaautua, ja josta muut ihmiset voivat nähdä pikkuporvarillisen hyveellisyytensä näennäisyyden. Kierkegaardilainen ironisti voi ulkoisesti käyttäytyä kuin kuka hyvänsä kunnan kansalainen, mutta asettamalla ironian itsensä ja maailman väliin hän voi välttää joutumasta itse ironian uhriksi. Kierkegaardilla eettisen kamppailun tavoitteena ei ole muuttaa maailmaa vaan ihmistä itseään. Olennaista on vaalia ironian avulla omaa sisäistä suhdetta eettiseen ideaaliin. (mt.)

Kierkegaardin ajatus yksityisestä, ironian suojaamasta kilvoittelusta toistuu hieman maallistuneena Richard Rortyn (1989, 61) ideassa "liberaalista ironistista",

joka toimii vakaumuksensa mukaan, vaikka tiedostaakin oman vakaumuksensa relatiivisuuden. Ironia on Rortylle erityisesti yksityisen itsekehityksen (self-creation) ja kilvoittelun väline: ironisen asenteen avulla liberaali ironisti voi irtautua yhteisönsä arkijärkisistä käsitystavoista (vocabulary) ja kehittää omaa intellektuaalista autonomiaansa. Sen sijaan julkisen elämän Rorty tuntuisi jättävän instituutioiden kuten vapaan lehdistön ja länsimaisen poliittisen järjestelmän varaan (Rorty 1989, 63-69; Jacobs & Smith 1997, 66; McCarthy 1990, 362-367).

Rortyn 'liberaalin ironistin' projekti on saanut osakseen paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Ronald Jacobs ja Philip Smith (1997) pitävät Rortyä tärkeänä kulttuurisen käänteiden edustajana, mutta arvostelevat häntä esteettisen ja poeettisen rajaamisesta vain yksityisen alueelle. Heidän mielestään tällainen poeettisuuden 'yksityistämisen' johtaa julkisen alueen byrokratisoitumiseen, teknokratisoitumiseen ja välineellisyuden korostumiseen (mt., 66). Jacobs ja Smith kaipaavat poeettisuutta ja ironiaa myös julkiseen elämään ja korostavat kulttuurisen näkökulman tärkeyttä myös poliittista julkisuutta koskevassa teoretisoinnissa. He kritisoivat 'järjestelmäkeskeistä' lähestymistapaa, jossa poliittisia menettelytapoja ja säännöksiä koskevien reformien nähdään kuin itsestään johtavan demokratian ja solidaarisuuden elinvoimaistumiseen. (mt., 62-65.)

Rortyn ajatuksena ei kuitenkaan välttämättä ole julkisen elämän näin yksiselitteinen 'kuivattaminen' poeettisuudesta. Se mitä Rorty eksplisiitisti haluaa yksityistää on "nietzcheläis-sartrelais-foucault'lainen pyrkimys autenttisuuteen ja puhtauteen (authenticity and purity)", jonka hän näkee johtavan helposti ajatukseen, että "jotkin sosiaaliset päämäärät olisivat tärkeämpiä kuin julmuuden (cruelty) välttäminen" (Rorty 1989, 65). Rorty tuntuisi kavahtavan ajatusta, että filosofia tuottaisi yleviä totuuden visioita, joita sitten alettaisiin panna politiikan alueella täytäntöön. Hän näkee mieluummin filosofian yhtenä kirjallisuuden lajina, joka muun kirjallisuuden tavoin voisi toimia ihmisten itsekehityksen resurssina ja myös solidaarisuuden lähteenä. Rorty näkee solidaarisuuden rakentuvan "me-intentioista" (mt., 190), jotka eivät perustu mihinkään absoluuttisiin arvoihin tai totuuksiin. Hän pitää kuitenkin toivottavana, että me-intentiot suuntautuisivat mahdollisimman laajalle niin, että monet totut erottavat tekijät kuten rotu ja uskonto koettaisiin vähämerkityksisiksi verrattuna ihmisiä yhdistäviin tekijöihin kuten vaikkapa kykyyn kokea tuskaa ja kärsimystä (mt., 192).

Olipa Rortyn kanta julkiseen poeettisuuteen millainen tahansa, hän ei juurikaan kuvaile millaista julkinen elämä hänen liberaalissa utopiassaan olisi. Lähinnä hän vain korostaa nykyisten liberaalien instituutioiden tärkeyttä sekä tukeaan Jürgen Habermasin kuvaamalle ihanteelliselle liberaalille demokratialle (mt., 66-67). Jacobs ja Smith (1997, 67) sen sijaan ottavat tavoitteekseen tutkia poeettisuuden muotoja nimenomaan julkisen alueella. He erottavat poliittisesta kulttuurista kaksi diskursiivista muotoa, romanttisen ja ironisen narratiivin. Romanttinen narratiivi asemoi kansalaisia ponnistelemaan vakavasti yhteisten päämäärien hyväksi. Se tuottaa keskinäistä solidaarisuutta ja yhteistä identiteettiä. Sen ongelmia ovat kuitenkin autoritaarisuus, enemmistöjen tyrannia sekä refleksiivisyyden puute. Romanttisen narratiivin tasapainottajaksi Jacobs ja Smith ehdottavat ironista narratiivista, jota he pitävät välttämättömänä refleksiivisen tietoisuuden kanalta. Ironia on omiaan horjuttamaan sovinnaisia ja totalisoivia diskursseja. Samalla se opettaa näkemään asioita monista eri näkökulmista. Toisaalta Jacobs ja Smithkin tuovat esiin ironiaan usein liitettyjä ongelmia kuten fatalismin, vieraantumisen ja pinnallisuuden. Tämän vuoksi he pitävät tärkeänä sekä romanttisen että ironisen narratiivin tasapainoista panosta poliittisessa kulttuurissa. (mt., 67-76.)

Journalismin 'romanttisuus' ja 'ironisuus'

Kysymykset julkisen elämän elävöittämisestä ovat olleet erityisen näyttävästi esillä keskustelussa kansalaisjournalismista. Tämä keskustelu on paljolti ollut romanttisen narratiivin hallitsemaa.⁵ Tukeutuessaan vahvasti romanttiseen narratiiviin kansalaisjournalismi tuottaa keskinäistä solidaarisuutta ja rohkaisee kansalaisia ratkomaan yhteisiä ongelmia. Samalla romanttisen narratiivin korostus voi kuitenkin johtaa vähemmistöjen poissulkemiseen ja vaihtoehdottomuuteen. Esimerkiksi joissain kansalaisjournalismikokeiluissa on huomattu, että pyrittäessä rakentavuuteen äärimmäiset näkemykset suljetaan helposti keskustelun ulkopuolelle ikään kuin käyttökelvottomina (Kunelius & Heikkilä 1996, 34).⁶ Myös valtavirtajournalismin tapa kehystää vaikkapa talouspolitiikkaa tuottaa usein vaihtoehdottomuuspuhetta, jonka voi varsin hyvin nähdä korostuneen romanttisen diskurssin ilmuksena. Jacobsin ja Smithin näkökulma tuo siis kiinnostavasti esiin kuinka poliittisista diskursseista 'kuivimmatkin' ovat tietyssä mielessä varsin 'romanttisia'.

Julkisen elämän ja journalismin elinvoimaisuutta sekä ironian yhteiskunnallistavia muotoja pohdittaessa on tärkeää tehdä selväksi ajatellaanko yleisöä julkisuutta seuraavana 'audiencena' vai julkisuudessa toimivana ja julkisuutta konstituovana julkisyleisönä eli 'publicina'.⁷ Kun yleisö mielletään audienceksi, journalismin tehtäväksi nähdään ensisijaisesti tietojen välittäminen tai niiden kriittinen dekonstruktio. Yleisön jäsenet suuntautuvat journalismiin näin yksilöinä, omalle ajattelulleen aineksia etsien. Kun yleisö mielletään publiciksi, journalismissa on kyse yhteiskunnan rakentumisesta, ei niinkään yhteiskunnan kuvaamisesta. Viestimisessä muodostuu tällä tavoin eräänlaisia 'viestinten yhteiskuntia' joissa yhteiskunnan eri tahot muodostavat kontakteja toisiinsa (vrt. Pietilä & Sondermann 1994), tai jotka herättävät keskustelua myös viestinten ulkopuolella, niissä yhteisöissä joissa ihmiset toimivat ja vaikuttavat (Heikkilä & Kunelius 1997, 11).

Kun audience- ja public-tyyppiset yleisökäsitykset 'ristiintaulukoidaan' (kuvio 1) romanttisen ja ironisen narratiiviin kanssa, saadaan neljä erilaista julkisuus- tai journalismimallia. Romanttinen narratiivi yhdistettynä audience-tyyppiseen yleisökäsitykseen on lähellä normaalijournalismin tietopainotteista lähestymistapaa. Ironinen narratiivi yhdistettynä audience-tyyppiseen yleisökäsitykseen taas on lähellä uuden journalismin projektia: ironian avulla kyseenalaistetaan tietojen ja arvojen itsestänselvyyttä, mutta kyse on yleisön osalta kuitenkin 'ajatusmuodoista' ja tiedostamisesta, ei osallistumisesta ja toiminnasta.

Romanttinen narratiivi yhdistettynä public-tyyppiseen yleisökäsitykseen on lähellä kansalaisjournalismin tapaa mieltää journalismin ja yleisön suhde. Yleisöjä kutsutaan vakavaan dialogiin ongelmien määrittelemiseksi ja niiden ratkaisemiseksi. Ironinen narratiivi yhdistettynä public-tyyppiseen yleisökäsitykseen taas voisi viitata vaikkapa yhteisöllisten päämäärien ja suhteiden karnevalisointiin tai päämääristä neuvotteluun sokraattisen dialogin tapaan.

KUVIO 1. Yleisökäsitykset ja kulttuuriset narratiivit.

	Romanttinen	Ironinen
Audience	Normaalijournalismi	Vieraantumisen vieraannuttaminen
Public	Kansalaisjournalismi	Sokraattinen dialogi

Millaista hyvän journalismin sitten pitäisi olla? Pitäisikö sen mieltää yleisö audienceksi vai publiciksi, pitäisikö sen tukeutua enemmän romanttiseen kuin ironiseen narratiiviin vai päinvastoin, ja millaista sen ironian pitäisi olla? Kuten johdantoluvussa jo totesimme, Glasserin, Etteman ja Kuneliuksen on helppo tulkita suosittavan journalismin deironisointia, mikä helposti merkitsisi romanttisen dis-

kurssin painottumista ja ehkä jonkinasteista aseettomuutta hegemonisia projekteja kuten vaikkapa Euroopan yhdentymistä kohtaan. Yleisön he taas mieltävät pikemminkin publicina kuin audiencena, mikä tuntuisi johtavan kansalaisjournalismin suuntaiseen visiointiin. Uuden journalismin projekti taas painottaa ironista diskurssia, mutta tuntuu näkevän yleisön ensisijaisesti yksilöistä koostuvana audiencena, joka tulisi ironian avulla "vieraannuttaa vieraantuneisuudestaan" (Pietilä 1981, 93). Toisaalta uuden journalismin projektia voi tulkita myös public-tyyppisen yleisökäsityksen kautta, jolloin se muistuttaisikin ehkä enemmän journalismin karnevalisointia ja sokraattista dialogia.

Journalismin toimintakykyisyyden ja julkisen elämän 'elävyyden' kannalta olisi ehkä parasta, jos yleisö mielletäisiin ainakin osittain myös public-tyyppisenä ja samalla pidettäisiin yllä sekä romanttista että ironista narratiivia. Tässä ajatteleme samansuuntaisesti Jacobsin ja Smithin (1997) kanssa. He pitävät romanttista ja ironista diskurssia toisiaan tasapainottavina, poliittista kulttuuria rakenteistavina tekijöinä. He selvästikin myös mieltävät yleisön public-merkityksessä, toimivana, osallistuvana ja keskustelevana.

Jacobs ja Smith esittävät myös kolme alustavaa keinoa, joiden avulla romanttista ja ironista narratiivia voisi yrittää institutionalisoida poliittiseen kulttuuriin. Ensiksikin julkisuus olisi pidettävä avoinna monenlaisille äänille, identiteeteille ja esityksille. Tämä on välttämätön joskaan ei riittävä edellytys poliittisen kulttuurin solidaarisuudelle, refleksiivisuudelle, suvaitsevuuudelle ja monimuotoisuudelle. Toiseksi julkisuuteen pitäisi tuottaa karnevalistisia tapahtumia, joissa vaikkapa vähemmistöryhmät voisivat tuoda omia arvojaan esiin. Vaikka tällaisissa tapahtumissa on usein kyse vähemmistöjen protestista enemmistöjen kahlitsevuutta vastaan, ne tarjoavat myös enemmistöille mahdollisuuden karnevaaliin ja toimivat näin solidaarisuutta tuottavasti. Kolmanneksi keinoksi Jacobs ja Smith esittävät romanttista ja ironista narratiivia vastaavien geneeristen muotojen vakiinnuttamista julkisuuteen. Esimerkiksi tiedotusvälineissä nämä lajityypit olisivat vastineita keskiaikaisen hovin romanttiselle bardille ja ironiselle narrille. (1997, 75-76.)

Ironia ja 'ikään kuin' -strategiat

On mielenkiintoista havaita, miten romanttisen narratiivin mukaista journalismia on perusteltu melko 'ironisista' lähtökohdista. Kansalaisjournalismikeskustelun yhtenä lähtökohtana on ollut Michael Schudsonin (1996) huomio, että journalistit toimivat tyyppillisesti "ikään kuin" demokratia toimisi. He kirjoittavat ikään kuin yleisö olisi aktiivista. Sen sijaan, että tuomitsisi tämän ajattelutavan 'romanttisena', Schudson katsoo, että toimittajat tekevät periaatteessa oikein. Ellei yleisölle puhuta ikään kuin se olisi aktiivista, siitä ei koskaan voi tullakaan aktiivista. Schudson tuntuisi sanovan, että toimittajien olisi parempi olla tiettyyn rajaan saakka hyväuskoisia kuin kyynisiä, jotta demokratia voisi toimia.

Kansalaisjournalismin teoreetikoista Jay Rosen (1991) tarttuu Schudsonin ajatukseen mutta vie sitä pidemmälle. Roseninkin lähtökohtana on 'ikään kuin' -ajattelu. Hänen mielestään ei kuitenkaan riitä, että journalismi toimii kuten tähänkin asti. Demokratia ei toimi, ja Rosenin tähtäimessä on ideoida sellainen journalismin muoto, jossa se saataisiin toimimaan. Ehkä keskeisenä lähtökohtana tässä projektissa on kansalaisten esittäminen 'ikään kuin' he olisivat keskeisimmät toimijat yhteiskunnallisessa keskustelussa. Perinteisesti journalismi lähtee siitä, että eliitit keskustelevat ja kansalaiset 'ikään kuin' seuraavat tätä keskustelua. Kansalaisjournalismissa kansalaiset 'ikään kuin' nostetaan keskusteluun eliittien rinnalle.

'Ikään kuin' -tilanteet ovat tiettyssä mielessä ironisia tilanteita. Sekä Schudsonin kiinnostuneisiin kansalaisiin uskova että kansalaisjournalismin kansalaisten

tärkeyttä korostava journalisti ovat samaan tapaan ironisen tilanteen 'uhreja' – toisin sanoen he ottavat enemmän tai vähemmän tietoisesti naurunalaiseksi joutumisen riskin. Mutta jos Jacobsia ja Smithiä on uskominen, niin vakavan journalismin 'vakavuus' kaipaa tuekseen keventävää ironista vivahdetta, joka tekisi mahdolliseksi toimia hyvien asioiden puolesta ja tuoda samalla esiin tämän toiminnan tietty koomisuus. Yksinkertaisesti: kansalaisjournalismin olisi hyvä osata nauraa itselleen. Romanttisen narratiivin painottuessa liikaa kansalaisjournalistinen deironisaatio saattaisi yrittää *piilottaa* 'ikään kuin' -tilanteeseen väkisinkin liittyvän tilanneironian. Vakavan toiminnan rinnalleen kaipaamaksi kepeydeksi riittää paljolti jo osapuolten ironinen *asenne*, mutta sopivan sokraattisissa muodoissa ironiaan voitaisiin ehkä myös vihjata journalistisissa *esityksissä*. Näin pyritäisiin tuomaan näkyviin, että asettuminen ironiseen tilanteeseen on tietoista ja harkittua riskinottoa.

Ironian kohdistaminen

Poistumme nyt hetkeksi teorian autiudesta empirian tiheikköön ja käymme läpi journalistista ironiaa muutamien tekstikatkelmien avulla. Yritämme hahmottaa journalistista ironiaa mainitsemistamme kolmesta eri näkökulmasta: 1) *ironian kohdistumisen*, 2) *ironisoinnin ja deironisoinnin* sekä 3) *ironian funktioiden tai merkitysten* kannalta.

Ironian kohdistumista ei tietääksemme ole laajemmin empiirisesti tutkittu. Yleensä ajatellaan journalistien irvailevan poliitikkoja, mutta näyttäisi siltä että kuka hyvänsä poliittisessa roolissa esiintyvä joutuu helposti ironian kohteeksi – esimerkiksi mieltään osoittavat kansalaiset tai jopa poliittisen puhetilaisuuden yleisö, kuten jäljempänä yritämme esimerkein osoittaa. Esimerkit eivät tietenkään kerro mitään siitä miten yleistä tällainen poliittisesti aktiivisten kansalaisten ironisointi on, asian selvittämiseksi tarvittaisiin empiiristä tutkimusta.

Ironian kohdistumisen purkamiseksi on hyvä erottaa ironisessa tilanteessa esiintyvät roolit. Olemme käyttäneet seuraavanlaista kaavaa apunamme eritellesämme ironisia viestintätilanteita:

A ironisoi B:tä C:lle D:n sitä huomaamatta.

Toisin sanoen ironiseen viestintätilanteeseen kuuluu ironisoija, ironian uhri, ironian oivaltava vastaanottaja ja naiivi vastaanottaja. Kaikki nämä osapuolet voivat olla läsnä ironisessa tilanteessa mutta kaikki eivät aina ole välttämättömiä.⁸ Lisäksi samat osapuolet voivat esiintyä yhtäaikaan eri rooleissa riippuen ironisesta luennasta. Esimerkiksi ironian uhri voi hyvin oivaltaa tilanteensa, jolloin hän on myös 'oivaltava vastaanottaja'.

Utisteksteissä monikerroksisuutta voi tuottaa mm. monien kertojien päällekkäisyys. Esimerkiksi lauseessa "Zyskowicz esitteli Niinistön kaiken pelastaneena miehenä" esiintyy joukko toimijoita, joista osa voi toimia ironisteina. Lauseen toimijoita ovat nimetyt Niinistö ja Zyskowicz sekä näiden lisäksi lauseen kirjoittanut toimittaja, lehden lukijat ja torille poliitikkoja kuulemaan tulleet mikkeliiläiset. Ironistina voi toimia joko toimittaja tai Zyskowicz tai molemmat, joten lauseella on ainakin kolme mahdollista ironista luentaa. Jos ironisoijana nähdään vain toimittaja, uhreina esiintyvät Zyskowicz ja Niinistö muiden toimiessa erilaisina vastaanottajina. Jos taas Zyskowicz nähdään ironisoijana, uhrin on oltava Niinistö. Toimittaja olisi tässä tapauksessa naiivi vastaanottaja. Kolmas tapaus on edellisten yhdistelmä.

Roolien erittelyn pohjalta voidaan pohtia myös sitä, kenelle ironisessa tilanteessa lopulta nauretaan. Esimerkkilauseessamme tuntuisi olevan epävarmaa, onko naurun kohde jompi kumpi uhreista (Zyskowicz tai Niinistö) vai mahdollinen

naiivi vastaanottaja. Jos nauru kohdistuuakin yleisöön, voidaan ehkä kritisoida käsitystä, jonka mukaan politiikan ironisointi asettaisi kansalaiset samaan asemaan ironisesti kirjoittavan toimittajan kanssa – poliitikkoja vastaan. Pikemminkin lause jakaisi kansalaiset kahteen ryhmään: naiiviin yleisöön, joka on tullut torille kuuntelemaan herneiden kehumista, ja oivaltavaan yleisöön, joka nauraa sekä poliitikoille että heidän kuulijoilleen.

Ironisointi ja deironisointi

Ironisoinnilla ja deironisoinnilla tarkoitamme yksinkertaisesti sitä, tuoko toimittaja aktiivisesti esiin jonkin tilanteen ironisuutta vai pyrkiikö hän syystä tai toisesta pitämään sen näkymättömissä. Melkein kaikissa asioissa on jonkinlaista ironista potentiaalia eli ne voidaan esittää jonkinlaisessa ironisessa valossa. Olenaista on ehkä kuitenkin se, mitä asioita toimittajat rutiininomaisesti ironisoivat ja mitä he yhtä tavanmukaisesti deironisoivat. Näin tehdessään he tulevat tavallaan jakaneeksi maailman asioihin, joihin 'me kaikki' suhtaudumme ironisesti, ja asioihin, jotka 'me' otamme vakavasti. Tällä tavoin he tuottavat tietynlaista arki-järkistä ja ideologista kuvaa siitä, miten asioista 'normaalisti' ajatellaan.

Ironisoinnissa ja deironisoinnissa on nähdäksemme kyse ironian korostamisesta ja kätkemisestä, ei niinkään ironian lisäämisestä tai poistamisesta. Voisi myös sanoa, että ironisointi ja deironisointi muuttavat sanallisen ironian ja tilanneironian välistä painotusta. Lisäksi ne muuttavat ironian kohdistumista.

Sanallisen ja tilanneironian välinen suhde näyttäisi olevan tärkeä tarkasteltaessa ironisointia ja deironisointia. Journalistisen ironian taustalla tuntuu näet olevan journalistien enemmän tai vähemmän tietoinen kokemus siitä, että he ovat usein itse ironisessa tilanteessa työssään. Edellä viitattiin jo siihen, miten journalistit kirjoittavat esimerkiksi politiikasta 'ikään kuin' yleisö olisi kiinnostunut siitä. Ikään kuin -asetelma toistuu muuallakin journalismissa. Journalistit eivät mm. useinkaan pysty eivätkä ehdi tarkastamaan lähteiltään saamiaan tietoja, jotka heidän kuitenkin on kerrottava lukijoilleen 'ikään kuin' tosina. Ammatilliset objektiivisuusnormit saattavat estää heitä arvostelemasta sellaisiakaan väitteitä, joita he itse pitävät hölynpölynä. Tällöin he saattavat esittää näitä väitteitä 'ikään kuin' vakavasti otettavina. Mediastrategioiden kehittyminen pakottaa toimittajat joskus toimimaan niitä taitavasti käyttävien lähteidensä promoottoreina. Tällaisissa tilanteissa tarjolla on kaksi vaihtoehtoa: journalisti voi ottaa lähteisiin etäisyyttä ironisoimalla niitä tai sitten yrittää deironisoida koko asetelman ja toivoa, ettei lukija lainkaan huomaa tilanteeseen kätkeytyvää ironiaa. Näyttäisi siis siltä, että ironisointi on ironian muuttamista tilanneironiasta kohti sanallista ironiaa, deironisointi taas tilanneironian säilyttämistä tilanneironiana.

Siinä missä ironisointi pistää helposti uutistekstistä silmään jää deironisointi siis helposti huomaamatta. Ironisten elementtien häivyttäminen on kuitenkin ideologinen operaatio siinä kuin niiden korostaminenkin. Esimerkistä käyköön Helsingin Sanomissa 27. 7. 1996 julkaistun jutun alku:

TT:n Mustonen: Veroaleen rahaa työttömyysturvasta

Työnantajien uusi johtaja epäilee Emu-kriteerien täyttymistä 1997

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen ehdottaa työttömyysturvaan lisäleikkauksia veronalennusten rahoittamiseksi. Myös muita tulonsiirtoja olisi hänen mielestään karsittava.

Tässä katkelmassa lukijaa kutsutaan kuulemaan vakavaa ehdotusta verokevennysten rahoittamiseksi. Jutussa on kuitenkin selvästi ironista potentiaalia. Mustonenhan määrittelee ongelmaksi (hyvätuloisten) korkeat verot ja ongelman ratkaisuksi työttömien tulojen pienentämisen entisestään. Arkijärjellä ajatellen

tällainen ajatus tuntuu nurinkuriselta ja ongelmien ja ratkaisujen nurinkurisuuden oivaltaminen tekee jutusta ironisen. Jutun alku ei kuitenkaan korosta sanallisen ironian keinoin nurinkuruutta, vaan pikemminkin häivyttää sitä. Ironinen taso on selvästi olemassa, mutta kirjoittaja näyttäisi kätkevän vihjeet, jotka voisivat aktivoida ironisen tulkinnan – joskin jutun otsikkovalintaa voisi kyllä epäillä tietoiseksikin ironiseksi vihjeeksi. Toiseksi katkelmasta on hyvin tarkasti poistettu kaikki elementit, joista voisi päätellä onko sen piilevä ironia tietoista vai ei.

Deironisoidessaan tilannetta toimittaja asettaa lukijansa samantapaiseen ironiseen tilanteeseen, johon Mustonen esityksineen on asettanut toimittajan. Arki-järjellä ajatellen epäoikeudenmukaiselta tuntuva ehdotus esitetään jutussa ikään kuin siinä ei olisi mitään 'kummallista'. Syntyy ironinen tilanne, jossa lukijoille esitetään 'vakavalla naamalla' jotain sellaista, jota moni heistä ei vakavissaan menisi kenellekään esittämään. Jos tällainen lukija ottaa esityksen vakavasti, hän sotii omaa 'arkijärkeään' vastaan – jos taas hän ei suhtaudu siihen vakavasti, jää epäselväksi, miten ihmeessä jutussa esiintyvät arvovaltaiset tahot ja siitä kertova toimittaja voivat sitten suhtautua siihen vakavasti. Mikäli toimittaja olisi ironisoinut tilannetta jutussaan, myös lukija todennäköisesti olisi päässyt helpommin 'oivaltavan yleisön' joukkoon.

Se, onko Mustosen esityksessä järkeä vai ei, ei kiinnosta meitä tässä yhteydessä. Tarkastelemme vain sitä, millaisia luentoja tai sosiaalisia suhteita hänen väitteidensä deironisointi ja ironisointi ovat omiaan tuottamaan. Olemme lähteneet purkamaan tätä suhdeverkkoa siitä toistaiseksi julkilausumattomasta oletuksesta, että Mustonen pyrkii ennen kaikkea ajamaan hyvätuloisten veronmaksajien asiaa ja naamioimaan pyrkimyksensä yhteiseksi eduksi. Tällaisessa tilanteessa deironisointi – asian esittäminen 'ikään kuin' Mustonen todella ajaisi yhteistä etua – tuntuisi vahvistavan Mustosen naamioimispyrkimyksiä. Esimerkin deironisaatio tuntuisi asettavan lukijamme paradoksaaliseen tilanteeseen, kaksoissidokseen, joka uhkaa asettaa koko keskustelun järkevyyden hänen kannaltaan kyseenalaiseksi. Journalistinen ironia puolestaan rikkoisi tätä paradoksia muistuttamalla lukijaa siitä, miten asiat 'todella' ovat.

Tässä on kuitenkin johdonmukaisuuden vuoksi otettava huomioon, että ironian 'oivaltava yleisö' ei aina välttämättä ole oikeassa. Jos oletetaan, että Mustonen olisi arkijärjen vastaisista käsityksistään huolimatta sittenkin 'yhteisellä asialla' ja vieläpä lopulta oikeassa, hänen esityksensä ironisointi vahvistaisi lukijoiden arkijärkistä käsitystä ja vaikeuttaisi uuden ja erikoisen ajatuksen läpimenoa. Tällöin Mustosen ironisointi kylläkin vapauttaisi lukijat paradoksaalisesta tilanteesta, mutta estäisi toisaalta heitä oivaltamasta Mustosen ajatusten ja pyrkimysten 'oikeaa' luonnetta. Voisi siis sanoa, että normaali journalistinen ironia ei monimutkaista asiaa tarpeeksi. Se ironisoi kyllä Mustosta mutta jättää ironian ulkopuolelle toimittajan ja 'oivaltavan yleisön', joka ei ehkä olekaan niin oivaltava kuin luulee olevansa.

Ironian funktiot

Sen enempää ironisointi kuin deironisointikaan ei yksiselitteisesti näytä olevan ratkaisu ironisen yhteiskunnallistamisen ongelmiin. Tämä oli Jacobsin ja Smithin pohjalta odotettavissakin: romanttisen ja ironisen narratiivin tulisi heidän mukaansa olla keskenään tasapainossa, joustavassa vuorovaikutuksessa, joka saa kulloisetkin muotonsa tilannekohtaisesti. Ironian kohdistumisen erittely puolestaan osoitti, että kohdistuminen on varsin joustavaa: ironian kärki voidaan tulkinnassa suunnata moniinkin eri suuntiin. Seuraavaksi erittelemme ironian eri funktioita, koska niillä on olennainen merkitys siinä, millä tavoin yhteiskunnallistavaa kulloinkin ironia on.

Hutcheon (1995, 44-56) esittää kiinnostavan yhteenvedon ironian funktioista. Hän asettaa funktiot järjestykseen niiden herättämän affektiivisen latauksen voimakkuuden mukaan. Funktioiden affektiivinen lataus muodostuu niiden positiivisen ja negatiivisen käytön ja tulkinnan välille.

KUVIO 2. *Ironian funktiot* (Hutcheon 1995, 47).

Suuri affektiivinen lataus

Mukaan kutsuvat ystävällismieliset yhteisöt	KOKOAVA (Aggregative)	Poissulkevat, elitistiset 'sisäpiirit'
Korjaava, satiirinen	HYÖKKÄÄVÄ (Assailing)	Tuhoava, aggressiivinen
Rajoja ylittävä, subversiivinen	VASTUSTAVA (Oppositional)	Loukkaava, solvaava
Epädogmaattinen, demystifioiva	HÄILYVÄ (Provisional)	Väistelevä, tekopyhä, 'kaksinaamainen'
Itseä vähättelevä, myöntäväinen	SUOJAUTUVA (Self-protective)	Pöyhkeä, ylimielinen, puolustautuva
Uutta näkökulmaa tarjoava	ETÄÄNNYTTÄVÄ (Distancing)	Välinpitämätön, sitoutumista välttelevä
Humoristinen, leikkisä, kiusoitteleva	HUVITAVA (Ludic)	Vastuuton, trivialisoiava
Kompleksinen, rikas, moniselitteinen (+)	MONIMUTKAISTAVA (Complicating)	Harhaanjohtava, epätarkka, moniselitteinen (-)
Empaattinen, tarkka	VAHVISTAVA (Reinforcing)	Koristeleva, toissijainen

Pieni affektiivinen lataus

Kokeilemme seuraavassa, kuinka luontevilta Hutcheonin esittämät ironian funktiot ja käyttötavat tuntuvat esimerkkikatkelman yhteydessä:

Kokoomuksen ministerit kokoontuivat kokouksen väliajalla Mikkelin torille Zyskoviczin vetämään yleisötilaisuuteen. Zyskovicz esitteli Niinistön kaiken pelastaneena miehenä. Niinistö kehui puolestaan suomalaiset ja mikkeliiläiset vastuullisiksi rankkojen säästöjen ymmärtäjiksi.

Yksi kerrallaan ministerit puhuivat itselleen miellyttävistä asioista ja kehuivat Mikkelin torin herneiden laatua.

Hutcheon esittää 'miedoimmaksi' ironian funktioksi *vahvistamisen*. Ironiaa käytetään tähdentämään jotain haluttua seikkaa. Esimerkkikatkelmassa voi ajatella, että ironia tuo esiin puheena olevan tapahtuman luonteen korostetusti ja täsmällisesti. Tilanteessa oli ehkä kepeyttä ja itseironiaa, joka olisi kadonnut, jos tapahtuman luonnetta olisi kuvattu suoraan vaikkapa sanomalla kokoomuspoliitikkojen yrittäneen mainostaa etevyyttään välinpitämättömälle yleisölle. Negatiivisesti tulkiten ironiaa voi tässä pitää turhana koristeluna: koko jakson olisi voinut

jättää jutusta pois.

Esimerkkikatkelman ironia myös selvästi *monimutkaistaa* sanottua tuomalla siihen monitulkintaisuutta. Voi ajatella että ironia virittää lukijaa pohtimaan kokoomuslaisten esiintyjien ja mikkeliiläisyleisön suhdetta: pitivätkö mikkeliiläiset kokoomuslaisia pilkkanaan vai päinvastoin, vai oliko kyseessä viihteellinen näytös, jonka tuottama mielihyvä perustui niin esiintyjien kuin yleisönkin tunnistamaan itseironiaan? Ironinen monimutkaisuus siis olisi positiivisesti tulkiten aktivoivaa, ajatteluprosesseja herättävää ja mielihyvää tuottavaa. Kielteisesti tulkiten se tietysti tuo vain sekavuutta ja lisää väärinkäsitysten mahdollisuutta.

Esimerkkikatkelmassa on useita ironisia kohtia, jotka voivat *huvittaa* lukijaa. Tällaisia ovat ainakin Niinistöä ja mikkeliiläisiä koskevat luonnehdinnat (kaiken pelastanut mies, rankkojen säästöjen ymmärtäjät) ja toiseksi kokoomuslaisten poliittisten puheiden rinnastaminen herneiden laadun kehumiseen. Molemmissa tapauksissa lukijan mielihyvä syntyy ironian oivaltamisen tuottamasta ilosta. Samalla lukija houkuteltaan pohtimaan kokoomuslaisen politiikan onnistuneisuutta ja suomalaisten budjettipoliittisia asenteita. Kielteisesti ironia voidaan tietysti tulkita joutavaksi leikkittelyksi. Sehän ei kerro mitään niistä asioista, joita kokoomuslaiset ehkä vakavastikin halusivat mikkeliiläisille välittää.

Esimerkkikatkelman ironia myös selvästi *etäännyttää* lukijoita. Lukijat kutsutaan tarkkailemaan tapahtumaa ikään kuin sivusta. Negatiivisesti arvottaen tämän voi ymmärtää välinpitämättömyyden tuottamiseksi. Kyse on samantapaisesti kyynisyydestä, jota Ettema ja Glasser (1994) sanovat ironian tuottavan. Positiivisesti tulkiten lukija taas voi ottaa ironian avulla etäisyyttä kokoomuslaisten ajatukseen, että valtion säästöt hyödyttävät kaikkia. Ironian avulla lukija voi tarkastella kokoomuslaisten esitystä propagandistisena yrityksenä markkinoida suurelle yleisölle ratkaisumallia, joka hyödyttää vain osaa yleisöstä.

Ironian *suojautuva* käyttö on usein itseä vähättelevää. Vallassa oleva ei voi vähätellä vallan alla olevien kykyä, merkitystä ja tärkeyttä, jos nämä itse jo esittävät itsensä muka vähäarvoisina. Tätä on yleensä pidetty ironian myönteisenä käyttötavaksi. Toisaalta suojautuvan ironian on nähty helposti muuttuvan pöyhkeäksi itsekorostukseksi: itseä vähättelemällä korostetaan omaa tärkeyttä. Esimerkkikatkelmassa ei ole vähättelevää ironiaa. On myös vaikea ajatella, että toimittaja suojautuisi suorasanaisiin väittämiinsä kohdistuvalta kritiikiltä jättämällä tilaa myös niiden ironiselle luennalle. Toimittajahan ei esitä suorasanaisesti oikeastaan mitään, vaan sanoma on luettavissa pelkästään ironiselta tasolta. Itse asiassa tämäkin voi olla suojautumista. Toimittaja ei suojaa voimakasta väitettään ironisilla murtumilla, vaan päinvastoin sijoittaa varsinaisen väitteensä juuri näihin murtumiin. Tällöin hän voi tarpeen vaatiessa kiistää koko väitteen olemassaolon. Glasser ja Ettema (1993) tuovat voimakkaasti esiin juuri tällaisen 'strategisen rituaalin'.

Häilyvyydessä on kyse ironian elementistä, joka kyseenalaistaa minkä tahansa vakaan näkökannan. Esimerkkikatkelmassa kertoja selvästikin tuottaa ironian avulla häilyvyyttä. Vaikka kokoomuslaisten omahyväisyyttä sekä heidän ja mikkeliiläisten välisen keskusteluyhteyden puutetta viestittävä ironinen tulkinta tuntuukin suhteellisen vakaalta, se ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Lukija voi samanlaisesti hyväksyä myös tulkinnan säästöjen välttämättömyydestä ja jopa niistä saavutetusta konsensuksesta. Budjettisäästöt ovat aidosti ongelmallinen asia, ja sitoutuminen niiden suhteen johonkin kantaan on riskialtista: voi olla, että kanta osoittautuu yksipuolisiin argumentteihin perustuvaksi ja sitä myöden naiiviksi tai moraalisesti kestävämmäksi. Ironinen häilyvyys kokoomuslaisen säästöpolitiikan ja populistisen leikkausten vastustamisen välillä vapauttaa valinnalta niiden kesken, mutta vapauttaa myös muiden vaihtoehtojen esittämiseltä ja perustelulta.

Vastustava ironia toimii osapuolten välisessä valtasuhteessa. Esimerkkikatkelmassa ironia kohdistuu vallitsevan budjettipolitiikan edustajiin, ja heidän on help-

po tulkita se hyökkääväksi, jopa solvaavaksi. Hallituksen budjettipolitiikan kohteiden kannalta vastustava ironia puolestaan horjuttaa diskursiivista valtaa ja voi olla keino tehdä tilaa vaihtoehtoisille tilanteenmäärittelyille. Kyse olisi siis ironiaan yhdistetystä reformipyrkimyksestä. Tämä edellyttäisi, että ironiaan olisi liitetävissä jokin vaihtoehtoinen tilanteenmäärittäminen tai toimintaohjelma. Muuten ironia on vaarassa jäädä hetkelliseksi mielihyväksi ja huviksi hivin vuoksi (vrt. Kunelius 1996, 249).

Vastustavaa ironiaa voimakkaampaa ironiafunktiota Hutcheon kutsuu *hyökkääväksi*. Vastustavan ja hyökkäävän funktion erottaminen on vaikeaa, koska vastustavaan ironiaan liittyy hyökkäävä, ironian kohdetta horjuttava elementti. Kyse voisi lähinnä olla aste-erosta. Esimerkkikatkelmasta on helpompaa lukea vastustavaa kuin hyökkäävää ironiaa, mutta tämä riippuu lukijasta: kokoomuslaisiin vihamielisesti suhtautuvien lukijoiden on mahdollista herättää aggressionsa tekstikatkelman avulla, samaten herkkähipiäisimmät kokoomuslaiset ehkä loukkaantuvat katkelmasta syvästi ja kokevat sen itseensä ja aatteeseensa kohdistuvaksi aggressioksi.

Ironian vahvimaksi funktioksi Hutcheon nimeää *kokoamisen*. Siinä on kyse yhteisöjen kokoamisesta ja poissulkemisesta. Tyypillisimmin ironian nähdään muodostavan niiden yhteisön, jotka tajuavat ironian, ja sulkevan pois niiden yhteisön, joilta ironia jää huomaamatta. Omalla laillaan yhteisön ulkopuolelle joutuvat myös ironian kohteet, vaikka ymmärtäisivätkin itseensä kohdistuvan ironian ja tässä mielessä kuuluisivat ironiseen yhteisöön. Esimerkkikatkelmassa ironinen yhteisö muodostuu todennäköisimmin kirjoittajan ja ironian tajuavan yleisön välille. Tämä yhteisö virstastelee yksituumaisesti kokoomuslaiselle toripolitiikoinnille. Ulkopuolelle jäävät ne, jotka eivät lue tekstiä ironisesti. Toisaalta katkelman ironian voi ajatella kokoavan niin kokoomuslaiset, toriyleisön kuin lukevan yleisönkin yhteisen ongelman äärelle. Valtiontalouden ongelmatiikka asetetaan käsiteltäväksi ironisen moninäkökulmaisuuksien hengessä siten, että kaikki osapuolet voivat sen kautta kokea olevansa sidoksissa toisiinsa; ei toisiaan syyttäen tai tuomien, vaan tilanteen paradoksaalisuudelle yhdessä myhäillen.

Ironiafunktiot tiedotusopillisissa tulkinnoissa

Vaihtoehtoisten tulkintojen mahdollisuudesta huolimatta kokoomuspoliitikkoja käsittelevän tekstikatkelman on helppo nähdä vahvistavan Etteman, Glasserin ja Kuneliuksen esittämiä käsityksiä ironian lamaannuttavista vaikutuksista. Ironian kokoava funktio konfirmoi politiikkaan kynnisesti suhtautuvien diskursiivisen yhteisön, jonka jäsenet kukin tahollaan asettuvat politiikan ja yhteiskunnan ylä- ja ulkopuolelle nauttimaan hetkellistä mielihyvää heille tarjotusta ironisesta näytöksestä. Jos mahdollista vielä synkempi lukutapa on se, että jutussa lehti ja kokoomuspoliitikot yksissä tuumin ironisoivat suomalaisia ja mikkeliäisiä, jotka naivisti nielevät mitä tahansa heille tarjotaankin. Tässä tulkinnassa poliitikkojen jakamat keuhat olisivat vahvasti ironisia.

Glasserin, Etteman ja Kuneliuksen tavoin tulkiten tekstikatkelmassa korostuvat kokoamis-, etäännyttämis-, suojautumis-, vastustamis- ja häilyvyysfunktiot, jotka kaikki nähdään lopulta kielteisinä. Katkelma sulkee ironisen yhteisön ulkopuolelle joko kokoomuspoliitikot tai toriyleisön. Se erottaa ironian kohteet ironisesta yhteisöstä ja etäännyttää yhteisön jäsenet näin passiivisiksi ja kynnisiksi sivustakatsojiksi. Samalla kun se suojautumisfunktion mukaisesti vapauttaa ironisoivan toimittajan ja hänen yleisönsä julkisesta vastuusta, se tekee epäsuorasti esitetyistä moraalista arvioista yksityisiä, epäyhteiskunnallisia. Vastustamisfunktio liittyy moraalisten epäkohtien ironiseen osoittamiseen. Funktion tulkinta on

kuitenkin negatiivinen, koska reformeihin ei oikeasti uskota. Lopuksi kiistetään häilyvyysfunktion mukaisesti jopa yksityiset moraaliset päätelmät: ironian osalliset eivät sitoudu mihinkään moraaliseen positioon, mikä ruokkii passiivisuutta ja kyynisyyttä sekä estää rakentavan keskustelun ja toiminnan.

Positiivista katkelmassa on Glasserin, Etteman ja Kuneliuksen näkökulmasta se, että toimittaja vahvistamisfunktion mukaisesti pystyy esittämään oman arviensa tilanteesta. Lisäksi hän pystyy tavoittamaan monimutkaistamisfunktion mukaisesti tilanteen moniulotteisen ja ristiriitaisen luonteen.

Uuden journalismin projektin näkökulmasta torijutun ironia on selvästikin oikeasuuntaista. Ironia kohdistuu politikoinnin promotionaalisuuteen, ja se rikkoo julkisuustuotannon kulisseeja sitä mukaa kun kokoomuspoliitikot niitä pystyttävät. Itse asiassa se sisältää myös aavistuksen 'journalistista muotoironiaa' ironisoidessaan sitä tapaa, jolla toimittajat tyypillisesti kiltisti raportoivat poliitikkojen puhumisista. Jutun ironian voi todellakin ajatella vieraannuttavan lukijoita vieraantuneisuudestaan, mutta tämän jälkeen ollaan Glasserin ja kumppaneiden osoittamissa ongelmissa: vieraantuneisuudesta vieraantumisen jälkeen jää jäljelle helposti vain kyynisyys ja turhautuminen.

Uuden journalismin näkökulmasta jutussa korostuu monimutkaistamisfunktio, joka houkuttaa lukijan dialogiseen suhteeseen tekstin kanssa. Myös ironian vahvistamis- ja huvittamisfunktiot sopivat yhteen uuden journalismin tavoitteiden kanssa, samoin etäännyttämiskuntio, joka nyt toimii politiikan vieraantuneista muodoista vieraannuttajana. Häilyvyysfunktion suhteen uuden journalismin positiota on hiukan vaikeampi määrittää. Yhtäältä se kyllä korostaa kaikkien faktojen kontingenttisuutta, mutta toisaalta sen kantavina ja pysyvinä oletuksina ovat arvoinen määräävä asema yhteiskuntakehityksessä (Pietilä 1981, 61-65) sekä yhteiskunnan valtainstanssien ja yleisön vastakkainasettelu (mt., 14). Näin ollen uuden journalismin ironia on häilyvyyttä selvemmin vastustavaa ja jopa hyökkäävää. Se on myös kokoavaa koska viestintävälineen on tarkoitus koota ironinen yhteisö ironisoituja valtainstansseja vastaan.

Glasserin ja kumppanien näkökulma korostaa siis katkelman kyynistäviä, turhauttavia elementtejä, uuden journalismin projekti yleisön ja valtainstanssien vastakkainasettelua. Yhteistä molemmille tulkinnoille on, että ne eivät juurikaan löydä ironiasta elementtejä, jotka rohkaisivat yleisöä osallistumaan tai ilmaisemaan positiivisia vaihtoehtoja. Uuden journalismin tavoin positiivisestikaan käsitettynä katkelman ironia ei kykene osoittamaan juurikaan vaihtoehtoja sen jälkeen, kun se on vieraannuttanut vieraantuneisuudesta.

Kiinnostavaa olisikin pohtia, voitaisiinko löytää ironisia muotoja ja tulkintoja, joissa korostuisivat ironian virittävämmät aspektit. Lähtökohdaksi voisi ottaa sokraattisen ironian, jossa yksinkertaisilla, näennäisen viattomilla kysymyksillä osoitetaan asioita luultua mutkikkaammiksi. Tiettyynajaan asti sokraattista ironiaa voi kuvata Hutcheonin esittämällä funktioilla, vaikka niihin perustuva kuvaus ei täysin tavoitakaan sokraattisen ironian yhteyttä sokraattisen dialogin ideaan. Sokraattisessa ironiassa korostuvat ainakin suojautumis-, monimutkaistamis-, etäännyttämiskuntio ja häilyvyysfunktiot. Kysymyksen esittäjä suojautuu vetoamalla omaan tietämättömyyteensä: häntä ei voida moittia virheellisestä ajattelusta, koska hän ei ole väittänytään tietävänsä. Monimutkaistamisesta taas on kysymys siksi, että ironian avulla tuodaan esille asian moniulotteisuutta. Sokraattisten kysymysten avulla otetaan etäisyyttä itsestäänselviin käytäntöihin ja käsitteisiin. Häilyvyys tulee mukaan ironian osoittaessa, ettei asioista voi perustellusti tietää lopullista totuutta, vaan tieto on aina osittaista ja tilapäistä.

Sokraattisessa ironiassa on olennaista ironian kohdistuminen Sokrateen keskustelukumppanin lisäksi myös yleisöön, joka todennäköisesti on samalla tavalla ohittanut asioiden ongelmallisuuksia. Kun yleisö joutuu omaksuma samanlaisesti sekä Sokrateen että Sokrateen keskustelukumppanin näkökulmat, se jou-

tuu itse pohtimaan asiaa sen sijaan, että konfirmoisii jo olemassa olevan stereotyypiansa.

Alustavasti voimme vertailla sokraattisen ironian funktioita Glasserin ja kump-paneiden sekä uuden journalismin korostamiin ironiafunktioihin. Kyse on osin kolmesta erilaisesta ironiasta, mutta myös kolmesta erilaisesta ironian lukutavasta. Kunkin funktion negatiiviset ja positiiviset tulkinnat on ilmaistu vastaavilla symboleilla (- +). Mikäli funktio ei ole olennainen, sen kohdalla ei ole mitään symbolia.

KUVIO 3. Ironiaa koskevissa tulkinnoissa korostuvat funktiot.

	Glasserin ym. käsitys journalistisesta ironiasta	Ironia uudessa journalismissa	Sokraattinen ironia
Vahvistaminen	+	+	
Monimutkaistaminen	+	+	+
Huvittaminen		+	
Etäännyttäminen	-	+	+
Suojautuminen	-		+
Häilyvyys	-	(+) ^o	+
Vastustavuus	-	+	
Hyökkäävyys		+	
Kokoaminen	-	+	

Kohti positiivisempaa ironiaa

Yritämme nyt eräänlaisten kommutaatiotestien avulla etsiä ironisia muotoja, jotka jollain tapaa avaisivat uusia näkökulmia edellä ongelmallisiksi kuvaamiimme esimerkkikatkelmiin. Aloitamme veroalennusjutulla, jossa siis ironisten potentiaalien deironisointi oli johtanut siihen, että kuviteltu lukijamme joutui ironisen tilanteen uhriksi – pohtimaan vakavasti veronalennuksia lähtökohdista, jotka hänen omasta mielestään ovat niin nurinkurisia, että niitä on vaikea ottaa vakavasti:

TT:n Mustonen: Veroaleen rahaa työttömyysturvasta

Työnantajien uusi johtaja epäilee Emu-kriteerien täyttymistä 1997

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen ehdottaa työttömyysturvaan lisäleikkauksia veronalennusten rahoittamiseksi. Myös muita tulonsiirtoja olisi hänen mielestään karsittava.

Tällainen deironisointi on ideologista siinä kuin ironisointikin. Voidaan jopa ajatella, että jossain mielessä nurinkuristen tilanteiden ja väitteiden esittäminen sopivan ironisesti olisi vähemmän ideologista tai 'objektiivisempaa' kuin niiden esittäminen deironisoidusti. Esimerkkikatkelman deironisointi on mahdollista poistaa ironisten vihjeiden avulla, jolloin katkelma voisi mennä vaikkapa seuraavasti:

TT:n Mustonen: Työttömät mukaan solidaarisuustalkoisiin

Veronmaksajien vaikea tilanne huolestuttaa työnantajien uutta johtajaa

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen kutsuu työttömät mukaan solidaarisuustalkoisiin veronmaksajien vai-

kean tilanteen helpottamiseksi. Rahaa veronalennuksiin voitaisiin ottaa vaikkapa työttömyysturvasta. Mustonen toivottaa tervetulleiksi solidaarisuustalkoisiin myös kaikki muut tulonsiirtojen saajat.

Katkelman ironinen versio tuo juttuun mukaan siitä aiemmin 'puuttuneen' solidaarisuusnäkökulman, joka tuo esiin Mustosen ehdotukseen sisältyvän nurinkuruisuuden. Lukija ei joudu enää tilanneironian uhriksi, vaan hänet kutsutaan osalliseksi ironiseen yhteisöön vitsailemaan TT:n johtajan kustannuksella. Katkelman ironia ei kuitenkaan ole erityisen positiivista tai 'sokraattista', koska ironinen näkökulma varsin selvästi alistaa Mustosen näkökulman. Pikemminkin katkelman ironia lähenee uuden journalismin tavoittelemaa ironiaa, jossa yleisöä kootaan yhteen horjuttamaan valtainsiirtojen julkisuustyötä.

Seuraavaksi tutkimme lähemmin ironian kohdistumista. Tavoitteena on erityisesti kokeilla, saataisiinko uutisista näin hiukan 'sokraattisempia'. Aloitamme liisäämällä jo tutun puoluekokouksen katkelman loppuun kolme virkettä, jotka suuntaavat ironiaa kokoomuspoliitikoista toriyleisöön:

Kokoomuksen ministerit kokoontuivat kokouksen väliajalla Mikkelin torille Zyskoviczin vetämään yleisötilaisuuteen. Zyskovicz esitteli Niinistön kaiken pelastaneena miehenä. Niinistö kehuu puolestaan suomalaiset ja mikkeliäiset vastuullisiksi rankkojen säästöjen ymmärtäjiksi.

Yksi kerrallaan ministerit puhuivat itselleen miellyttävistä asioista ja kehuivat Mikkelin torin herneiden laatua. Yleisö palkitsi ministerien puheet raikuvilla suosionsoituksilla. Saattoihan ministerit nyt nähdä elävinä tv-ruudun sijasta ja samalla tavalla torilla vanhoja tuttavuuksia. Torilla käytiinkin jälkepäin vilkasta keskustelua ministerien pukeutumisesta.

Tässä versiossa poliitikkojen puheiden sisällöttömyyteen kohdistettu piikittely muuttuu ironiaksi, jossa koko puhetilaisuuden luonne käännetään toisenlaiseksi. Toripuhe ei olekaan enää poliittinen tapahtuma asioista argumentoinnin mieles- sä vaan sosiaalinen tapahtuma, jossa poliitikot ovat pikemminkin sivuosassa tarjoamassa ihmisille tekosyyntä seurustella keskenään. Lisäksi jutussa ikään kuin vihjataan, että kun kerran poliittisessa tilaisuudessa näyttää olleen näinkin mukavaa, niin miksipä sellaiseen ei voisi mennä toistekin.

Katkelman ironiaa on tässä muutettu positiivisemmaksi, ja samalla sen kärkeä on kohdistettu poliitikkojen lisäksi toriyleisön suuntaan. Tällaisen uudelleensuuntaamisen kompastuskivenä saattaa kuitenkin olla se, että jutun lukijat eivät välttämättä asetu nyt toriyleisön asemaan vaan suhtautuvat siihen ironisesti. Ironian kääntäminen toriyleisöön voi kuitenkin johtaa ironian kääntymiseen samalla myös lukevaan yleisöön itseensä. Negatiivinen, poliittikkoihin kohdistettu ironia korvautuisi positiivisella, kaikkiin tilaisuuden osapuoliin kohdistuvalla itseironialla.

Kokeillaanpa toista esimerkkiä. Ilta-Sanomat raportoi 3. 10. 1997 Ulf Sundqvistin vahingonkorvauksista tuhtuneiden mielenosoituksesta seuraavaan tapaan:

Mielenosoitus ei innostanut

"Tänään klo 16.30 Eduskuntatalolla armahdus! 300 ensimmäistä saa kaikki ve- lat anteeksi", kirkuivat punaiset kirjaimet eilen sähkötolpissa Helsingissä.

Suomalaisten usko ihmeisiin on kuitenkin matalalla. Mielenosoittajia on paikalla vain viisi. Komea banderolli vaatii "Arja, armahda minutkin".

Juttu jatkuu mielenosoitukseen ilmeisesti sattumoisin saapuneen Kyläsaaren asukin Matin sekä haalareihin sonnustautuneiden valtiotieteilijöiden kommentilla mielenosoituksesta. Kuvassa yksinäinen mielenosoittaja pitelee suurta ban-

derollia eduskuntatalon edessä.

Jutun näkyvin ironia tulee siitä, että paljon osallistujia odottaneet järjestäjät saivat houkuteltua paikalle vain viisi mielenosoittajaa. Viiden ihmisen mielenosoitus on sinällään jo ironinen tilanne. Tällainen ironia on kuitenkin omiaan lamaannuttamaan osallistumista. Juttu 'osoittaa', että osallistuminen on voimatonta ja tyhmää. Tapahtuman ironian voisi kuitenkin rakentaa myös toisin vaikkapa seuraavasti:

Lähes koko Suomi osoitti mieltä

Sundqvist-sopimusta vastaan!

"Tänään klo 16.30 Eduskuntatalolla armahdus! 300 ensimmäistä saa kaikki velat anteeksi", kirkuivat punaiset kirjaimet eilen sähkötolpissa Helsingissä.

Vaikka tarjous oli houkutteleva, Suomen velkaiset eivät menneet vipuun, sillä muiden kuin isokenkäisten velkojen sovitteluun ei uskota. Paikalla oli vain viisi mielenosoittajaa. Suuri enemmistö mielenosoittajista ilmaisi päättäväisellä poissaolollaan syvän epäluottamuksensa eliittejä suosivaan ja suojelemaan järjestelmään.

Tässä versiossa ei enää niinkään osoiteta lukijoille, kuinka huono ja surkea yritys mielenosoituksen järjestäminen olikaan, vaan tuodaan positiivisesti esiin järjestäjien hauska idea yrittää 'huijata' ihmisiä mielenosoitukseen. Samalla annetaan lukijoille kokemus siitä, että he ovat tehneet juuri niin kuin olisivat tosiasiasa halunneetkin – vaikka eivät viitsineet tai kehdanneet.

Tietysti tämä versio voidaan lukea entistäkin kierommaksi mielenosoittajien ironiseksi irvimiseksi: mielenosoituksen epäonnistuminen korostuu, kun sitä lähes epätoivoisesti väännetään onnistumiseksi (ironian vahvistamisfunktio). Mielenosoittajiin kohdistuva iva ei ole kuitenkaan yhtä yksiselitteistä. Juuri moniselitteisyytensä vuoksi jälkimmäinen versio voi tarjota yllä kuvattuja voimallistavia efektejä. Ironiattomilla tekniikoilla vastaavien kokemusten tuottaminen tuskin olisi ollut mahdollista.

Missä mielessä esimerkkinne sitten ovat 'sokraattisia'? Funktiotaulukkomme mukaan 'sokraattinen' ironia olisi monimutkaistavaa, etäännyttävää, suojautuvaa ja häilyvää – näitä kaikkia positiivisessa mielessä. Esimerkiksi katkelmamme puoluekokouksesta pyrkii kyseenalaistamaan sitä yksiviivaista ajatusta, että juuri poliitikot olisivat tilaisuudessa koomisia. Se tuo esiin koko tilanteen tiettyä 'karnevalistisuutta' kutsumalla yleisön ja lukijat ironisoimaan itseään. Samalla katkelma etäännyttää lukijaamme poliitikkojen ironisoimisen itseäänselvyydestä. Suojautuvaa ironia on sikäli ettei kertoja/toimittaja tule esiin jonkin tietyn yhden totuuden tarjoajana. Häilyvää se on sikäli ettei katkelma "sano jotain muuta kuin tarkoittaa". Se ei tarjoa lukijalle mitään yhtä ratkaisua vaan avaa monia. 'Sokraattisen' ironian ajatukseen liittyy lukijan jättäminen tietyllä tavalla paradoksaaliseen tilanteeseen. Siinä ei puhuta 'tiedosta' mielen sisältönä, joka ironisesti siirretäisiin lukijalle, vaan kysymys on lukijan 'moraaliseen autonomiaan' vetoamisesta – 'tieto' tai 'totuus' ovat persoonallisia, niitä ei voi ilmaista yleisesti tosien väittämien joukkoina vaan ne jäävät lukijan löydettäväksi.

Sokraattisen ironian paradoksaaliset luenta-asemat eroavat deironisoitujen tilanteiden paradoksaalisista luenta-asemista siinä, että sokraattisessa ironiassa paradoksaalisuus tuodaan selvästi esiin. Lukijaa rohkaistaan tarkastelemaan tilannetta kepeästi ja määrittämään omaa persoonallista suhdettaan siihen. Deironisoiduissa tilanteissa paradoksaalisuus taas on peitettyä. Paradoksaalinen tilanne esitetään ikäänkuin siinä ei olisi mitään paradoksaalista, mikä voi olla ahdistavaa ja näkökulmia sulkevaa.

Deironisoitujen ja ironisoitujen paradoksien ero korostuu, kun ne liittyvät valtasuhteeseen. Paradoksaalinen kommunikaatio voidaan nähdä vallankäytön muodoksi. Siinä missä deironisointi paradoksaalisuuksia piilottaessaan luontevas-

ti toimii hegemonian ylläpitäjänä, ironia puolestaan luontevasti kyseenalaistaa sovinnaisia, totalisoivia ja hegemonisia diskursseja.

Yleisesti ottaen, jos toimittajat omaksuisivat itseironisemman, avoimemman ja epävarmemman asenteen asioihin, lukijoidenkin olisi ehkä helpompi kokea yhteisiä asioita omakseen. Ironian yhtenä tehtävänä olisi tuoda esiin se yhteiskunnallisiin asioihin liittyvä seikka, että niiden ongelmamääritykset ja ratkaisuesitykset ovat intressien ja valtasuhteiden määrittämiä. Toiseksi ironia voisi tuoda esiin sen ihmisen olemassaoloon liittyvän seikan, että hän on tekemisissä osin hallitsemattomien asioiden kanssa. Näin ironia voisi toimia välittäjänä vakavien eettisten ideaalien sekä ihmisen ja instituutioiden epätäydellisyyden välillä. Ironia voisi siis jossain määrin avata sekä yhteiskunnalliseen valtaan että ihmisenä olemiseen liittyviä kaksoissidoksia.

Tutkimuksessakin voitaisiin tietoisesti kehitellä ironian käyttötapoja. Tämä olisi mahdollista manipuloimalla juttujen ironisaatiota ja kohdistumista ja kokeilemalla näiden operaatioiden efektejä kommutaatiotestin tapaan. Tässä artikkelisamme teimme jo muutamia tällaisia testejä, jotka mielestämme nostivat selkeästi esiin ironian käytännöllisiä mahdollisuuksia.

Kommutaatiomenetelmällä on ainakin kaksi etua. Ensinnäkin se on heuristinen siinä mielessä, että pienet tekstuaaliset muutokset voivat tuottaa ennalta arvaamattomia tulkinnallisia mahdollisuuksia. Näitä mahdollisuuksia ja efektejä voisi olla hyvin vaikea löytää ilman konkreettisten esimerkkien apua. Myös menetelmän toinen etu liittyy sen konkreettisuuteen. Käytännöllisyydessään kommutaatioesimerkit tarjoavat hyvän lähtökohdan journalismikriittiselle keskustelulle, johon niin lukijoiden, toimittajien kuin tutkijoidenkin on helppo osallistua.

Kiitämme tekstimme eri versioita lukeneita Veikko ja Kauko Pietilää, Esa Väli-verrosta sekä Risto Kuneliusta arvokkaista kommentteista. Veikko Pietilä patisti meidät palaamaan uuden journalismin projektin ironiateorioihin; Kauko Pietilä ja Esa Väliverron usuttivat meidät penkomaan sokraattista ironiaa hiukan syvemältä kuin olimme uskaltaneet ja Risto Kunelius toi esiin 'ikään kuin' -ajattelun ja ironian yhteyden.

Viitteet

- 1 TV- uutisten osalta ks. V. Pietilä 1995.
- 2 Kauko Pietilän uudemmassa tuotannossa ironialla ei ole enää yhtä suurta osaa kuin vielä uuden journalismin projektissa. Pietilän yhdessä Klaus Sondermannin kanssa kirjoittamassa *Sanomalehden yhteiskunta* -tutkimuksessa (1994) ironiaan viitataan ohimennen, kun kirjoittajat vaativat Helsingin Sanomilta aktiivisempaa osallistumista julkisuuspeleihin. Tämä osallistuminen voisi olla vaikkapa lehden sivuilla esiintyvien tahojen puheenvuorojen rohkeampaa kommentointia ja vastakysymysten esittämistä. Tällaisissa julkisuuspeleissä ironia voisi olla yksi "älyn joustavista sosiaalitaidoista". (mt., 326.) Sanomalehden yhteiskunta -kirjassa marxilainen vieraantumisenesta vieraannuttamisen missio on tehnyt tilaa Simmeliltä omaksutulle aukottoman vuorovaikutuksen ihanteelle. Vieraantumis-termi kirjassa toki esiintyy vieläkin, mutta se operationalisoidaan vuorovaikutuksen epäsuhtaisuudeksi: "Siinä mitassa kuin A-puolen toimijat jäävät esineisesti yhtymiksi, samassa mitassa syntyy B-puolella vieraantumista... ..kun yhdellä puolella on yhtymiä esineinä, niin toisella puolella on HS-yleisöä vieraantuneena" (mt., 89). Yhtymällä kirjoittajat tarkoittavat ryhmiä, organisaatioita ja ylipäätään muita toimijoita kuin yksityishenkilöitä. Lehden tehtäväksi asetetaan julkisuustilan toimittaminen niin, että toimijoiden A-puoli ja lehden edustama yleisön B-puoli olisivat teksteissä mahdollisimman tasasuhtaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Tätä tavoitetta voisi edesauttaa vaikkapa yhtymien edustajien henkilökohtaisten näkemysten ja etikan tivaaminen tai heidän lausuntojensa ironinen kontekstointi. Vaikka siis ironiaa ei Sanomalehden yhteiskunnassa paljon käsitellä, se kuitenkin periaatteessa nähdään samaan tapaan toimintuksellisenä resurssina kuin uuden journalismin projektissakin. Erona on lähinnä se, että kun uuden journalismin projektissa ironian avulla vieraannutettiin yleisöä vieraantuneisuudesta, niin Sanomalehden yhteiskunnassa sen avulla tehdään yleisön puolesta ja nimissä siirtoja julkisuuspeleissä.

- 3 Kierkegaard käsitteli ironiaa suurimmassa osassa tuotantoaan. Hänen vuonna 1841 julkaistun väitöskirjansa otsikko oli Ironian käsitteestä viitaten samalla Sokratekseen. Toinen tärkeä teos on Päätävä epätieteellinen jälkikirjoitus. Tässä artikkelissa emme käytä Kierkegardin omia teoksia, vaan tukeudumme Paul Cruysbergshin artikkeliin *Mirror Glass in your Window*. Kierkegaard on Irony (1996), jossa hän esittelee Kierkegardin ironiaa koskevaa ajattelua.
- 4 Kaksoissidoksista, paradoksaalisesta kommunikaatiosta ja näiden suhteesta valtaan ks. esim. Bateson 1987, Wilden 1987, Kempf 1986, Hellsten & Renvall 1996.
- 5 Mielenkiintoinen poikkeus on kuitenkin ollut Heikkilän ja Kuneliuksen ajatus tuoda mukaan populaariteoreettisia painotuksia (esim. 1996, 91).
- 6 Kansalaisjournalismi nojautuu paljolti deweylaiseen pragmatistiseen ajatteluun, kun taas Jacobs ja Smith tuntuvat edustavan strukturalismilähtöistä kulturalismia. Tämä tuo mukanaan ongelmia näiden ajattelutapojen yhdistämisessä. Nähdäksemme voitaisiin kuitenkin lähteä liikkeelle siitä, että se mikä kulturalistisessa kehityksessä näyttäytyy narratiivina, asettuu kierkegardilaisessa kehityksessä ihmisenä olemisen ja deweylaisessa kehityksessä julkisen toiminnan alueelle. Kun ironia on kulturalismille ilmaus taustalla vaikuttavasta narratiivista, se merkitsee Kierkegardille ilmausta ihmisenä olemisen perusrivistästä ja Deweylle se voisi ilmaista tietynlaisia suuntautumista toisiin julkisessa toiminnassa.
- 7 Veikko Pietilä ja Seija Ridell (1998, 95) esittävät publicia vastaavaksi suomenkieliseksi termiksi termiä julkiso. Termin 'makustelu' on kuitenkin kohdallamme vielä sen verran kesken, että turvaudumme tässä kieltämättä kömpelöihin englanninkielisiin apuvälineisiin 'audience' ja 'public'.
- 8 Voisi ehkä sanoa, että ironisessa tilanteessa on enintään nämä neljä eri osapuolta. Tosin monitulkintaisessa ironiassa eri osapuolten tulkinnat ja roolit voivat vaihdella. Oivaltava vastaanottaja on välttämätön ironian kannalta, koska ironia aktualisoituu vasta kun jokin viesti tulkitaan ironiseksi. On kuitenkin mahdollista ajatella tilanteita tai viestejä, jotka paljastuvat ironiseksi vasta aikojen kuluttua lausumisestaan. Ajatellaan vaikkapa Sdp:n päätöstä valita Ulf Sundqvist puheenjohtajakseen. Kömpelön Pertti Paasion tilalle haluttiin uskotava ja virtaviivainen pankkiiri. Hetkeä myöhemmin iski pankkikriisi ja Sundqvist narahti STS-pankin sotkuis-tava Naivi vastaanottaja on mahdollinen mutta ei välttämätön ironisen tilanteen elementti. Tällainen osapuoli kuitenkin aina tavallaan "oletetaan" ironiassa. Edes ironisoija ei ole aivan välttämätön. Esimerkiksi kohtalon-omaisessa tilanneironiassa ei ole varsinaista ironisoijaa, vain ironian uhri. Tämän lisäksi sama henkilö voi näytellä ironiassa useampaa roolia. Uhrin ei tarvitse olla tietämätön ironian kohteeksi joutumisestaan. Itseironiassa uhri ja ironisoija ovat sama henkilö. Ironisoija voi olla myös viestinsä ainoa oivaltava vastaanottaja. Tahattomasti ironisen viestin tuottaja voi olla yhtäaikaan ironisoija ja naivi vastaanottaja. Tilanteessa, jossa henkilö ironisoi itse itseään itselleen, hän näyttää kaikkia rooleja.
- 9 Häilyvyysfunktio on tässä sulkeissa, koska uuden journalismin projekti yhtäältä kyllä korostaa faktojen kontingenttisuutta, mutta toisaalta sen pysyvinä oletuksina ovat arvolain määräävä asema yhteiskuntakehityksessä sekä yleisön ja valtainstanssien vastakkainasettelu.

Kirjallisuus

- Bahtin, Mihail (1991)
Dostojevskin poetiikan ongelmia. Orient Express.
- Bateson, Gregory (1987)
Steps to an Ecology of a Mind. Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology. London: Jason Aronson.
- Cruysbergshs, Paul (1996)
Mirror Glass in your Windows. Kierkegaard on Irony. Crossings. The Marriage de Raison Cyberzine 1996:2, <http://mdr.aletheia.be/zine/issue2-96/currentf.htm>.
- Ettema, James S. & Glasser Theodore L. (1994)
The Irony in - and of - Journalism: A Case Study in the Moral Language of Liberal Democracy. Journal of Communication 44(1994):2.
- Glasser, Theodore L. & Ettema, James S. (1993)
When the Facts Don't Speak for Themselves: a Study of the Use of Irony in Daily Journalism. Critical Studies in Mass Communication 10(1993):4.
- Haverkate, Henk (1990)
A Speech Act Analysis of Irony. Journal of Pragmatics 14(1990):1.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1996)
Public Journalism and its Problems. A Theoretical Perspective. The Public 3(1996):3.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997)
Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus 20(1997):4.

- Hellsten, Iina & Renvall, Mika (1996)
 Puhutaanko politiikkaa, vai ollaanko hiljaa? Metaforat ja paradoksit journalismissa. *Tiedotustutkimus* 19(1996):3.
- Hutcheon, Linda (1995)
Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony. London and New York: Routledge.
- Jacobs, Ronald N. & Smith, Philip (1997)
 Romance, Irony, and Solidarity. *Sociological Theory* 15(1997):1.
- Kempf, Wilhelm (1986)
 Emotionalität und Anti-intellektualismus als Probleme der Friedensbewegung? Teoksessa Evers, T., Kempf, W. & Valtink, E. (toim.): *Sozialpsychologie des Friedens. Protokoll 229/1986.* Evangelische Akademie Hofgeismar.
- Kunelius, Risto (1996)
 The News, Textually Speaking. *Writings on News Journalism and Journalism Research.* Acta Universitatis Tampensis, ser. A, vol. 520. Tampere: University of Tampere.
- Kunelius, Risto & Heikkilä, Heikki (1996)
 Public Journalism. *Journalismi julkisen harkinnan areenana.* Tasa-arvotoimikunnan julkaisuja, sarja B 1. Helsinki: Yleisradio Oy.
- McCarthy, Thomas (1990)
 Private Irony and Public Decency: Richard Rorty's New Pragmatism. *Critical Inquiry* 16(1990):2.
- Pietilä, Kauko (1981)
 Journalismin kritiikin mahdollisuuksia. Kuusi kirjoitusta vuosilta 1978-1981. *Tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja C 1.* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994)
Sanomalehden yhteiskunta. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1995)
 Tv-uutisista, hyvää iltaa. *Merkityksen ulottuvuudet televisiouutisjutuissa.* Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (1998)
 Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21(1998):1.
- Rorty, Richard (1989)
 Contingency, Irony and Solidarity. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Schudson, Michael (1996)
 The News Media and the Democratic Process. Teoksessa Schudson, Michael: *The Power of News.* Second printing. Cambridge MA & London: Harvard University Press.
- Vlastos, Gregory (1992)
 Socrates. *Ironist and Moral Philosopher.* Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Wilden, Anthony (1987)
 Man and Woman, War and Peace: The Strategist's Companion. London & New York: Routledge & Kegan Paul.